

Rugăciunea *Tatăl nostru*, revelator al latinității limbii române

Ileana OANCEA

*The focus of the paper is to outline The Lord's Prayer as one of the fundamental texts that bring forth the Latin origin of the Romanian language. The author makes an etymological analysis of text and shows that Our Father is the first Romanian text that attracted the foreign scholars's attention towards the Romanic character of Romanian. The presentation is mainly founded on findings of Eugenio Coseriu's book, **Limba română în fața Occidentului** [The Romanian language in the eyes of the Western World, 1994].*

Keywords: The Lord's Prayer, Romanian language, Romance languages.

1. În 11-14 septembrie 2002 avea loc la Palazzo Florio, Universitatea din Udine, Italia, *Il Convegno Internazionale di Studi „Romania e România: lingua e cultura romena di fronte all'Occidente”*, sub egida cărții marelui savant român Eugeniu Coșeriu, *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la cunoașterea limbii române în Europa occidentală*¹.

Congresul trebuia să deuteze cu expunerea marelui lingvist român, *Româna în perspectiva lingvisticii generale*. Comunicarea trebuia să dezvolte liniile esențiale ale abordării romanității orientale, Eugeniu Coșeriu urmînd să primească titlul de *Doctor honoris causa* al Universității udineze, cu care acesta a avut relații importante de colaborare, Italia fiind, de altfel, patria de adopție a lui Coșeriu din anii tinereții sale.

Congresul, așteptat ca un eveniment științific deosebit de important, omagierea fiind pusă sub semnul relației dintre românistică și romanistică, în care marele savant a adus contribuții esențiale, s-a transformat însă, neașteptat, într-o omagiere *post-mortem*, genialul savant stingîndu-se cu puțin timp înainte, în Germania, la Tübingen, unde a fost profesor timp de 40 de ani. A fost, desigur, o mare absență, compensată, în parte, prin nivelul științific deosebit al manifestării².

¹ Tradusă în limba română de Andrei Avram și publicată la Cluj-Napoca, Editura Dacia, în 1994. În traducerea din limba germană, apărută la Günter Narr Verlag, Tübingen, 1980, nu apare titlul *Limba română în fața Occidentului*, ci doar *De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la cunoașterea limbii române în Europa occidentală*.

² Actele Congresului au apărut sub denumirea *Romania e România: lingua e cultura romena di fronte all'Occidente*. A cura di Teresa Ferro, Udine, Forum, 2003.

Congresul a fost gândit și organizat exemplar de profesoara Teresa Ferro, eminentă lingvistă și coordonatoarea Catedrei de limba română a Universității din Udine, atît de legată de România și, aș spune, în primul rînd de Universitatea din Timișoara, o ferventă admiratoare a marelui cărturar român. Ea însăși foarte bună cunoscătoare a limbajului religios în spațiul de interferență culturală și lingvistică româno-italian, Teresa Ferro a publicat o carte foarte importantă, cu multe elemente de noutate științifică, *I missionari cattolici in Moldavia. Studi storici e linguistici* (2005), în care s-a ocupat de „il contributo dei cattolici alla cultura dei Paesi Romeni” (Ferro, 2005: 25).

Celebra carte a savantului român pe care ea l-a cunoscut foarte bine, *Limba română în fața Occidentului*, are ca problematică un loc cu totul aparte în preocupările științifice ale lui Eugeniu Coșeriu. Acesta s-a interesat de limbajul religios și, în cadrul lui, de difuziunea în Romania occidentală a rugăciunii *Tatăl nostru*, ca element cu mare forță demonstrativă în cadrul lungului drum de afirmare a latinității românei în conștiința Occidentului. El duce, astfel, mai departe preocupări în acest sens din lingvistica europeană, ca și din cea românească, de exemplu la Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române, cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895): Studii critice* (1895) sau la Adolf Armbruster, *Istoria românilor. Romanitatea unei idei* (1972).

Studiul coșerian este emblematic pentru revelarea locului special al românei în istoria lingvisticii europene și pentru conturarea unui climat lingvistic „precomparatist” efervescent, dar ignorat aproape în cercetările de istorie a lingvisticii. Cartea, cu un titlu atît de semnificativ, fiind vorba de o „limbă aflată în fața Occidentului”, prin romanitatea ei pregnantă, ca descendentă a latinei, născîndu-se chiar în centrul primei unități lingvistice și culturale europene, cea a Antichității latine, a reprezentat o preocupare desfășurată pe o perioadă mai lungă, în cadrul operei atît de complexe a acestui excepțional om de știință, interesat cu precădere de problemele teoretice ale lingvisticii (cf. Oancea, Obrocea, 2013). De altfel, formula lui Coșeriu sintetizează nu numai o problemă de natură lingvistică, ci și istorică și culturală, relația cu Occidentul fiind firul roșu care a jalonat structurarea polivalentă a spațiului românesc.

2. Provenind din cea mai marginală și mereu periclitată arie a României, mai exact din obscura localitate basarabeană Mihăileni, după un an ca student la Litere în Iași, a părăsit România, după cedarea Basarabiei, pentru a ajunge cu o bursă în Italia, unde își va lua două doctorate, în Litere și Filosofie. O adevărată fugă cu elemente aproape românești pe care avea să le evoce el însuși.

În centrul strălucitor al României, Italia, Coșeriu și-a realizat o formație complexă, studiind cu pasiune și, în același timp, muncind cu înverșunare pentru a face față nevoilor existențiale, ca jurnalist și chiar ca muncitor (Caragiu Marioțeanu, 2001-2002: 8). Ajunge apoi într-o altă zonă marginală, de data aceasta, a unei României extraeuropene, la Montevideo, Uruguay, de unde va revoluționa lingvistica post-saussuriană, deschizînd un nou timp istoric în lingvistica mondială, cel al integralismului lingvistic creat de el (v., în special, Borcilă, 2001). Va poposi apoi, în perioada 1962-2002, la Tübingen, în Germania marii lingvistici.

Într-o concepție atât de complex și riguros articulată, ca cea coșeriană, există zone de inserție a unei impresionante erudiții empirice, realizate, aparent paradox, pe fundalul orientării general antipositiviste a gândirii lui (cf. Coșeriu, 2000: 40-41). O structurare a filonului romanic unește investigațiile de amănunt în spiritul romanisticii tradiționale, chiar factologice, cu cele care „răspund” problemelor teoretice impuse de câteva trichotomii fundamentale elaborate de el: *sistem, normă și vorbire, sincronie, diacronie și istorie*.

Savantul aulic, cu alură aristocratică, ascundea un substrat existențial care răzbate în mărturisiri emoționante în câteva interviuri ale sale (cf. Coșeriu, 2003). Ele evocă aceeași patetică relație cu „acasă”, pe care o regăsim în diverse etape ale biografiei lui Eugen Ionescu, Mircea Eliade și chiar Emil Cioran, ca și în cazul altor reprezentanți importanți ai diasporei românești.

3. Cartea la care ne-am referit răspundea preocupărilor ca romanist ale lui Coșeriu, dar și unui impuls interior de asumare lingvistică, într-un mediu alogen, al lui „acasă”, dacă ne gândim la spusele tulburătoare ale poetului: „Limba română este patria mea”. Ceea ce Teresa Ferro a intuit foarte bine, când a pus acest titlu, „Limba română în fața Occidentului”, pe frontispiciul Colocviului de la Udine, din 2002, anul morții lui Coșeriu.

Cartea urmărește impunerea romanității orientale în conștiința europeană, adică diacronia unui fenomen istoric și cultural: recunoașterea românei pe diverse spații ale României occidentale.

Cea care impune latinitatea românei cu deosebită fervoare este rugăciunea *Tatăl nostru*, constituită aproape în întregime din elemente de origine latină³. Nu întâmplător rugăciunea a devenit o adevărată invariantă de cercetare pentru poligloții Evului Mediu în special, fascinați de diversitatea lingvistică a Europei.

Paradigma romanică în studiul limbii române, prin prisma latinității, revelată lumii occidentale în îndelungata etapă precomparatistă de către cărturarii unei epoci în care Europa romanică își afirmă cu o anumită insistență glorioasă ei origine latină, inserează româna, numită și *valahica*, într-o dezbatere complexă panromanică și europeană.

³ Pentru locul special al lexicului din rugăciunea *Tatăl nostru*, în interiorul vocabularului reprezentativ al limbii române, cf. *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, coordonator: Marius Sala, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. Redăm structura, din punct de vedere etimologic, a rugăciunii *Tatăl nostru* (cf. MDA, DEX): TĂTĂ, *tați*, s. m. Lat. *tata*; NOSTRU, NOĂSTRĂ, *noștri, noastre*, pron. pos., adj. pos. Lat. *noster, nostra*; CER, *ceruri*, s. n. Lat. *caelum*; NŪME, *nume*, s. n. Lat. *nomen*; VENI, *vin*, vb. IV. Intrans. Lat. *venire*; ÎMPĂRĂȚIE, *împărății*, s. f. *Împărat* + suf. *-ie*; ÎMPĂRĂȚ, *împărați*, s. m. Lat. *imperator*; FĂCE, *fac*, vb. III. A. Tranz. Lat. *facere*; PĂMÂNT, *pământuri*, s. n. Lat. *pavimentum*; FIÎNȚĂ, *ființe*, s. f. *Fi* + suf. *-ință*; FI, *sunt*, vb. IV. Intrans. Lat. *sum*, **fui*, **fire* (= *fieri*); ASTĂZI adv. Lat. *ista die* (sau *astă + zi*); IERTĂ, *iert*, vb. I. Tranz. Lat. *libertate*; DŪCE, *duc*, vb. III. I. Tranz. Lat. *ducere*; RĂU, REA, *răi, rele*, adj., s. n., adv. Lat. *reus* „acuzat, vinovat”; VICLEÂN, -Ă, *vicleni,-e*, adj. (Adesea substantivat). Din magh. *hitlen*; SFINȚI, *sfințesc*, vb. IV. Din sl. *sventiti*; VŌIE, *voi*, s. f. Din sl. *volja*; GREȘĂLĂ, *greșeli*, s. f. *greși* + suf. *-eală*; GREȘI, *greșesc*, vb. IV. I. Intrans. Din sl. *grěšiti*; ISPITĂ, *ispite*, s. f. Din *ispiti* (derivat regresiv); IZBĂVI, *izbăvesc*, vb. IV. Tranz. și refl. Din sl. *izbaviti*; SLĂVĂ, *slăvi*, s. f. Din sl. *slava*; VEAC, *veacuri*, s. n. Din sl. *věkŭ*.

Ea provoacă interesul pasionat al acestor erudiți, în această primă acțiune de circumscriere a moștenirii latine, pe baza unui text cu o bogată încărcătură religioasă-simbolică, *Tatăl nostru*, trimițând spre un orizont cultural în care creștinismul era elementul coagulant esențial (cf. Paul, 1996).

Denumirea de *valahica*, pe care Eugeniu Coșeriu o urmărește cu toată atenția, se păstrează, de altfel, și în prima gramatică a limbilor romanice, *Grammatik der Romanischen Sprachen*, 1836-1838, a lui Friedrich Diez, ca și la Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, 1780.

Limba română în fața Occidentului oferă o cercetare minuțioasă, dificil de realizat, dată fiind documentarea complicată în mari biblioteci ale Europei, în căutarea de ediții rare, dar oferind descoperiri dintre cele mai incitante. Studiile au fost publicate în reviste și volume omagiale (Macrea, Graur, Găzdaru, Bonfante etc.). Ele scot în evidență și o relație, „firavă” atunci, între Coșeriu și cultura română, care se lasă, totuși, descoperită.

Româna s-a arătat în fața Occidentului, în Evul Mediu, grație spațiului autarhic, lingvistic și cultural, oferit de rugăciunea *Tatăl nostru*, studiat de-a lungul câtorva secole în Occident, într-un intens dialog subtextual interroman. Prezentându-se în haine grafice latine și în ambianța de profundă spiritualitate creștină, *Tatăl nostru* românesc pune probleme dintre cele mai importante pentru românică și romanistică, sesizate, atunci, într-o primă interpretare. Subiectul a fost studiat în timp de către Coșeriu, el demonstrând, desigur, aici și o puternică investire cu substrat „personal”.

4. Problema străbate câteva secole (din secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea) și ea determină pe cărturarii poligloți să contureze, în cele din urmă, un domeniu al unei lingvistici comparativ-istorice incipiente. Aceasta are, cum se vede, o diacronie.

Ceea ce este important de relevat este faptul că această chestiune, a latinității limbii române, se grefează pe câteva nuclee de investigație care dau o anumită consistență acestei etape. Studioșii erau poligloți care constituiau o adevărată rețea, învederând existența unei tradiții de interogații și de soluții, pe care Coșeriu le scoate foarte bine în evidență, datorită numeroaselor detalii.

În centrul eforturilor acestor cărturari se aflau probleme legate de originea limbilor – e vorba în special de limbile romanice – și, mai ales, de clasificarea acestora, având la bază cu precădere materialul lingvistic oferit de textul religios în discuție.

Lectura cărții lui Coșeriu, prin bogăția și complexitatea datelor oferite, reconstituie convingător acest traseu, care este un traseu cu adevărat european, unind țări ca Franța, Italia, Spania, Germania, Olanda, ca și îndepărtata Suedie, dar și spațiile românești, unii autori călătorind în teritorii europene largi, este și cazul românului Nicolae Milescu. Ei duc cu ei acest interes, înmulțind datele care circulă de la unii la alții, uneori fiind completate pe care orală de diverși informatori.

Felul cum limba română este recunoscută, nu întotdeauna de la început și uneori cu dificultate, ca o ramură a limbilor romanice, uneori după clasificări cu totul bizare (de exemplu, controversata ei afiliere ca limbă chineză), demonstrează acumularea cunoștințelor și tot mai puternica revelație a latinității ei, puse în evidență cu claritate de rugăciunea *Tatăl nostru*, cu multiplele ei variante, care demonstrează treptat, în

context plurilingvistic romanic și nu numai, o descendență comună pentru toate limbile neolatine.

Structura cărții jalonează etapele acestui proces interpretativ: *Despre cunoașterea limbii române în Europa occidentală în secolul al XVI-lea* (Genebrard și Andrés de Poza); *Limba română la Hieronymus Megiser (1603)*; *Stiernhielm, limba română și ciudatul destin al unui Tatăl nostru. Un capitol din istoria cunoașterii (și necunoașterii) românei în Europa occidentală*; *Andreas Müller și latinitatea românei*; *Griselini, româna și latina vulgară*; *Româna în „Vocabolario” de Lorenzo Hervás*; *Românesc și romanic la Hervás y Panduro*).

Încercînd să sintetizăm acest drum de la Genebrard la Hervás, sinuos și foarte interesant, reținem cîteva aspecte importante, pe care Coșeriu le evidențiază pe parcursul studiului său.

Latinitatea românei a fost recunoscută foarte de timpuriu, mai ales de către umaniștii italieni, dar a existat și o tendință de a nu o enumera printre limbile romanice, corectată în mod strălucit de primul „romanist”, spaniolul Hervás, care a considerat limba română ca o limbă romanică aparte, fiind cel mai evoluat din acest punct de vedere. În *Saggio Pratico delle Lingue*, 1787, sunt prezentate șapte versiuni ale rugăciunii *Tatăl nostru* românesc. La transcrierea cuvintelor românești, folosește ortografia italiană, nu maghiară sau poloneză. Hervás, de altfel, vorbește de coloniștii aduși de Traian în Dacia, din care provin românii.

În diferitele culegeri de *Tatăl nostru* în care sunt înregistrate rugăciuni românești atestate ca atare, adică în mod normal ca „valahe”, nu sunt recunoscute adesea ca romanice, de exemplu *Tatăl nostru* la Megiser apare la limbile neclasificabile genealogic.

În secțiunile romanice ale unor culegeri sunt prezentate și versiuni neromanice ale rugăciunii *Tatăl nostru*, de exemplu la Andreas Müller apare și o versiune bască. Abia Hervás este acela la care textele înregistrate apar la secțiunea romanică, secțiune care cuprinde numai versiuni romanice. Avem aici o clasificare ireproșabilă.

Toate versiunile romanice ale rugăciunii *Tatăl nostru*, apărute în secolele XVII-lea și al XVIII-lea, în culegerile occidentale de *Tatăl nostru*, inclusiv unele ale lui Hervás, îl au la origine fie pe Megiser, fie pe Stiernhielm, dar sursa lui Megiser nu a putut fi descoperită. De asemenea, de unde deținea Stiernhielm, în îndepărtata Suedie, date despre latinitatea românei? Nicolae Milescu a locuit un timp la Stockholm și ar fi avut, astfel, posibilitatea să-i comunice „părintelui poeziei suedeze” acest *Tatăl nostru* românesc. De altfel, Nicolae Milescu avea cunoștințe lingvistice pe care le putea transmite lui Stierhielm. În acest sens, el face o precizare etimologică exactă privind termenul *Dumnezeu* (în rugăciunea românească *Tatăl nostru*): „Par exemple, il notait l’origine latine de la langue roumaine dans le texte de son *Livre avec beaucoup de questions* dans les termes suivantes: «Dieu est appelé en langue grecque *theos* et en langue latine *deus*, alors qu’en roumain il est nommé *Dumnezeu*, nom qui est pris du latin, de même que plus de la moitié de la langue roumaine est empruntée des Latins»” (Mihail, 2009: 55).

Textul lui Milescu-Stiernhielm, dacă îl comparăm cu cel al lui Luca Stroici, pare să sugereze o tradiție, fie și firavă, a scrisului cu litere latine (cf. Coșeriu, 1994: 53). Este o problemă importantă. Cu alfabet latin scriau și misionarii catolici în Moldova, studiați de Teresa Ferro, o oază în scrierea veche românească cu alfabet chirilic, un fel de timpurie occidentalizare romanică (cf. Ferro, 2005).

Foarte important în acest context este și Andreas Müller care a publicat în 1680 o culegere de *Tatăl nostru*. Este primul în Europa, după aprecierea lui Coșeriu (cf. 1994: 64), care înregistrează *Tatăl nostru* românesc printre versiunile romanice și care clasifică româna ca limbă romanică, el identificând, înaintea lui Hervás, româna ca limbă romanică, recunoscând în mod limpede latinitatea acesteia, pe baza textului amintit.

În încheierea acestor concluzii, reținem o afirmație a cărturarului spaniol, foarte revelatoare pentru spațiul ideatic ce se contura tot mai pregnant în jurul rugăciunii *Tatăl nostru*: „La lingua Latina divenne comune, e volgare nella Spagna, nella Francia, nell'Italia, e nella Valakia a'tempi, in cui incominciò a languire la letteratura; ed ecco, che ne'dialetti Spagnuoli, Francese, e Valako sparirono certe perfezioni accidentali dell'idioma Latino” (*apud* Coșeriu, 1994: 127).

5. Se ivește aici o problemă care ar putea deveni relevantă și pentru cercetarea istoriei lingvisticii, tocmai prin luarea în considerare a nucleului de probleme pe care studiul rugăciunii *Tatăl nostru*, din perspectiva latinității și a romanității, le poate aduce ca argumente pentru existența unei invariante bine conturate de natură comparativ-istorică.

Există, astfel, un profil epistemologic dual al acestei epoci precomparatiste. Aceasta prezintă mai întâi un interes fundamental pentru literarizarea vernacularelor romanice, ceea ce Sylvain Auroux, în *Histoire des idées linguistiques* (1989) numește fenomenul de *gramatizare*, pe un fundal constituit de permanența gândirii clasice despre limbă, în momentul în care fenomenul dominant pentru cultura europeană era standardizarea limbilor romanice, în calitate de limbi literare.

Gheorghe Ivănescu numește această lingvistică *lingvistica limbilor literare* (cf. Ivănescu, 1972; Oancea, 1993), dezvoltată în mod unitar după un corpus de principii de natură gramaticală și retorică venind din Antichitate și fiind dirijată de Academiiile romanice create special în acest scop. Eugeniu Coșeriu nu distinge o asemenea direcție. El identifică, de fapt, premisele lingvisticii comparativ-istorice pe care această epocă le evidențiază cu o anumită vigoare. Aici ar putea intra și cortegiul de probleme pe care le ridică cercetarea rugăciunii *Tatăl nostru*. Ea ar putea fi inclusă, având o valoare demonstrativă ce nu a fost speculată la acest capitol, fiind vorba aici de probleme ca originea limbilor, clasificarea lor etc., o lingvistică incipient istorică și chiar comparativ-istorică, dar fără instrumentele pe care le va oferi abia lingvistica secolului al XIX-lea.

Constituind o adevărată tradiție de cercetare, celebra rugăciune a creștinismului european, *Tatăl nostru*, revelatoare a unei eredități lingvistice și spirituale latine, îndreptățește această *dualitate* a gândirii lingvistice în Evul Mediu și Renaștere. Avem, astfel, o tradiție foarte puternică, legată de cel mai important eveniment al acestei etape,

și anume apariția limbilor literare romanice, care aveau alte obiective, fiind vorba de realizarea idealului clasic de *exemplaritate* lingvistică, în sensul Antichității, o paradigmă centrală și cuprinzând limbile vernaculare aspirând la „universalitatea” latinei, preocupate de realizarea unui dicționar, a unei gramatici, a unei ortografii unitare, ca și unei estetici a exprimării. Această tradiție atât de masivă nu este însă unică. Iată cum interesul pentru relația dintre limbile romanice și latină, pe care *Tatăl nostru* o ilustrează, alături de alte preocupări de acest fel, face să se contureze, poate într-o măsură mai puțin pregnantă și cu o deschidere științifică mult mai limitată o altă invariantă care va dobândi forță începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în secolul al XIX-lea.

Există, astfel, o relație interesantă între o paradigmă dominantă (cea filologică și retorică, cum o denumește Eugeniu Coșeriu, fără a-i conferi statutul de paradigmă, o paradigmă care reflectă relația dintre literarizare și epistema clasică) (cf. Ivănescu, 1972; Oancea, 1993) și o alta, marginală, dar reliefând un puternic efort cognitiv și o anumită feroare a cunoașterii, direcție care devine apoi cea care va provoca în mod decisiv revoluția științifică a lingvisticii indo-europene, de sorginte germană.

O privire istorică realizează Eugeniu Coșeriu pe fondul preocupărilor lui pentru gândirea lingvistică în diacronie, într-o prelegere ținută la Iași, în 1994, *Istoria și fazele istorice ale lingvisticii romanice*, care rezumă viziunea din cursurile ținute la Tübingen, de istorie a lingvisticii romanice și pe care am sintetizat-o anterior. De asemenea, și în *Lecții de lingvistică generală* (2000), Coșeriu nu distinge existența mării direcții reprezentate de apariția și dezvoltarea limbilor literare cu toate problemele și soluțiile pe care acestea le implică, clasificarea lui având alte elemente de coerență.

În prima perioadă a unei istorii a lingvisticii romanice, Coșeriu desprinde o motivație filologică, fiind vorba de gramatici provenșale (1994: 106), având aceeași motivație filologică pe care îl are studiul limbii și al gramaticii în Grecia. Sunt, în același timp, un fel de retorici pentru interpretarea literaturii, numai în al doilea rînd în aceste gramatici apar elemente de gramatică istorică, de pildă declinarea cu două cazuri în provenșală. La Dante găsim, de asemenea, o posibilă lingvistică romanică comparată, dar și problemele limbii literare, fiind vorba de elocvența limbii vulgare, a limbii literare. Recunoașterea acestor preocupări care, sunt însă cu mult mai numeroase și supuse principiului *gramatizării*, cu totul diferit de obiectivele „istoriste”, în sensul primar al termenului, adică lipsite de o viziune științifică autentică și fără concepte clare, nu duce la o individualizare a mării direcții numite de Gheorghe Ivănescu lingvistica limbilor literare. Pe de altă parte, nu se poate absolutiza nici epistema clasică și fenomenul literarizării.

Ceea ce am dorit să subliniez este faptul cum problemele legate de latinitatea limbilor romanice și, în special, a românei, generate de studierea unui text important pentru cultura europeană, pot permite descoperirea filonului comparativ-istoric dinainte de epoca gramaticii comparativ-istorice. În felul acesta, cercetarea cîmpului de probleme ridicate de textul fundamental al credinței creștine întărește existența unui asemenea filon, fără însă a oblitera cealaltă direcție, a unei lingvistici a limbilor literare,

care este extrem de puternică și cu valoare de mare generalitate și de eficacitate istorică.

Semnificația rugăciunii *Tatăl nostru* pentru spațiul cultural european, care a fost dominat de o viziune creștină în Evul Mediu, scoate în evidență relația dintre latinitate, ca element de expresie a unui univers spiritual caracteristic lumii creștine și lumea de sensuri pe care le transmite și care investesc substanța lingvistică a textului investigat cu atîta consecvență cu adînci semnificații de natură teologică. Astfel, cuvîntul *Tatăl* nu evocă sensurile curente din dicționare, ci are cea mai înaltă semnificație, trimițînd la creatorul lumii și la oblăduitorul ființei umane: *Dumnezeu*.

Putem conchide că *Tatăl nostru* vehiculează lexeme cu valoare conceptuală, învestind termenii latini cu o aură semantică de intensă spiritualitate. Este o lume în care latinitatea și spiritualitatea creștină, cea mai adîncă, fuzionează iar lexemele dobîndesc valoare terminologică în cîmp general romanic și în tot creștinismul.

6. În acest sens putem face din nou apel la o altă contribuție extrem de importantă a lui Eugeniu Coșeriu: *Orationis fundamenta: Rugăciunea ca text*, ultima conferință ținută în 24-30 iunie, Aquila, Italia, publicată în limba română la Iași, în 2010⁴.

Rugăciunea este tratată ca specie a genului orațiilor religioase, din punctul de vedere al lingvisticii textuale, și ca univers al discursului, din perspectivă coșeriană mai amplă.

Savantul român delimitează patru universuri ale discursului, pentru că patru sunt modurile fundamentale ale cunoașterii umane: universul experienței curente, universul științei și al tehnicii cu fundament științific, universul fanteziei și al artei, universul credinței. De asemenea, el delimitează trei lumi: lumea necesității și a cauzalității, în sens kantian (lumea experienței sensibile), lumea libertății și a finalității, în sens kantian (lumea creațiilor umanității, lumea fanteziei și a artei) și lumea credinței.

Manifestarea credinței, modelul suprem și absolut al rugăciunii ideale este *Tatăl nostru*. În lumea credinței, avem rugăciunea și teologia. Credința are valoare fondatoare, absolută, nu admite ipoteze care să fie verificate, intersubiectivitatea umană fondată pe credință poate fi redusă la solidaritatea din interiorul unei comunități. Rugăciunea este un text mai mult sau mai puțin fix în care se recunoaște omnipotența lui Dumnezeu. Ea reprezintă un moment crucial pentru istoria spirituală a umanității.

Rugăciunea *Tatăl nostru* are două părți. Prima parte construiește o stare lăuntrică de elevație a spiritului, redînd comuniunea profundă cu *Dumnezeu-Tatăl* Ceresc. Faptul că

⁴ Redăm cele două versiuni „clasice”, analizate de Eugeniu Coșeriu în conferința amintită: „Deci voi așa să vă rugați: Tatăl nostru, Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău; Vie împărăția Ta; facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ. Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi; Și ne iartă nouă greșelele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri; Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău. Că a Ta este împărăția și puterea și slava în veci. Amin!” (Matei 6, 9-13); „Și le-a zis: Când vă rugați, ziceți: Tatăl nostru, Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău. Vie împărăția Ta. Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ. Pâinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă în fiecare zi. Și ne iartă nouă păcatele noastre, căci și noi înșine iertăm tuturor celor ce ne greșesc nouă. Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău” (Luca 11, 2-4).

este în ceruri se referă la aspectul transcendent al lui Dumnezeu. *A se sfinți* numele lui Dumnezeu înseamnă sacralizare prin rostirea numelui. *A se face voia* lui Dumnezeu înseamnă acceptarea ordinii superioare a lumii, o lume transfigurată, sacră, iar starea de unitate a lumii, recreată în conștiința celui care se roagă reprezintă rezultatul comuniunii totale dintre om și Dumnezeu-Tatăl (*precum în cer așa și pe pământ*).

Partea întâi a rugăciunii îl pune pe Dumnezeu pe primul loc, omul se înobilează prin rugăciune. Partea a doua conține cererile propriu-zise. Este vorba de trei tipuri de hrană, pentru corp, minte și suflet. *Iertarea greșelilor*, căința, este principalul mijloc de transfigurare în creștinism. Avem o rugăciune totală, aproape unică, pe care ne-a lăsat-o Iisus. Nadia Obrocea, în lucrarea *Elementul latin în limbajul religios românesc* (2013: 147), precizează că rugăciunea reprezintă un act de trăire absolută. Avem o experiență eclezială, biblică și mistică, dogmatică, liturgică și sacramentală.

În această perspectivă, rugăciunea este o rugăciune individuală, dar și comunitară, interiorizată, dar și liturgică, rugăciunea este un act sau eveniment ontologic, un dialog divino-uman infinit (Sf. Teofan Zăvoritul, 1937).

7. Spațiul, atât lingvistic, cât și mistic, oferit de rugăciunea absolută *Tatăl nostru*, vorbește, din faldurile istoriei, de romanitate, românită și spiritualitatea creștină, care nu pot fi dissociate. Am încercat să desprind, prin această analiză, acele perspective coșeriene care se deschid dintr-o investigație, care și în planul cercetării empirice, oferite de lucrarea *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la cunoașterea limbii române în Europa occidentală*, poate da seama de profunzimea spiritului coșerian.

Bibliografie

- Armbruster, A., 1972, *Istoria românilor. Romanitatea unei idei*, București, Editura Academiei
- Auroux, S., 1989, *Histoire des idées linguistiques*, Paris, Editions Mardaga
- Borcilă, M., 2001, *Început de drum în studiile integraliste*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Seria Philologia, nr. 4, p. 3-14
- Caragiu Marioțeanu, M., 2001-2002, *Eugeniu Coșeriu – savatul și omul*, în *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, Extras din „Fonetica și Dialectologie, XX-XXI, București, Editura Academiei Române, p. 7-14
- Coseriu, E., 2010, *Orationis Fundamenta. Rugăciunea ca text*, traducere de Andreea Grinea, în „Transilvania”, nr. 7-8, p. 1-12
- Coșeriu, E., 1994, *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la cunoașterea limbii române în Europa occidentală*. În românește de Andrei Avram, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- Coșeriu, E., 1994, *Istoria și fazele istorice ale lingvisticii romanice*, în *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, Tipografia Universității „Al. I. Cuza”, p. 101-117
- Coșeriu, E., 2000, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC
- Coșeriu, E., 2003, „Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant”, în „Contrafort”, Supliment, nr. 10-11 (108-109),

- octombrie-noiembrie. Disponibil online la <http://www.contrafort.md/old/2003/108-109/621.html>
- Ferro, T., 2005, *I missionari cattolici in Moldavia. Studi storici e linguistici*, Cluj-Napoca, Clusium
- Ferro, T. (ed.), 2003, *Romania e România: lingua e cultura romena di fronte all'Occidente*, Udine, Forum
- Ivănescu, G., 1972, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica”, II, Craiova, p. 5-25
- Oancea, I., 1993, *Romanitate și istorie. Epistemă clasică și literarizare*, Timișoara, Editura de Vest
- Oancea, I., Obrocea, N., 2013, *Reflexe ale lingvisticii romanice în câmpul teoretic al integralismului lingvistic*, în *Actele Colocviului Internațional „Comunicare și cultură în Romania europeană”. Ediția a II-a*, Szeged, JATEPress
- Obrocea, N., 2013, *Elementul latin în limbajul religios românesc*, Szeged, JATEPress
- Micu, S., Șincai, Gh., 1780, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viena
- Mihail, Z., 2009, *Nicolae le spathaire Milesco à travers ses manuscrits*, București, Editura Academiei
- Paul, J., 1996, *Biserica și cultura în Occident*. Traducere de Elena-Liliana Ionescu, București, Meridiane
- Sala, M. (coord.), 1988, *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică
- Șăineanu, L., 1895, *Istoria filologiei române, cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895): Studii critice*, ediția a 2-a, București, Editura Librăriei Socec & Co.
- Teofan Zăvorîțul, Sfîntul, 1937, *Rugăciunea domnească tichuită de Sfinții Părinți*. Traducere de Boris Buzilă, Editura Anasatasia